

Leerplan geschiedenis voor de tweede fase havo en vwo

Albert van der Kaap

Enschede, april 2009

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© **Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede**

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Auteurs: Albert van der Kaap

Informatie

SLO

Secretariaat Tweede fase

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 661

e-mail: tweedefase@slo.nl

Inhoud

1.	Leerplan geschiedenis tweede fase havo en vwo	5
1.1	Het schoolexamen	5
2.	Het centraal examen	7
2.1	Historische vaardigheden	7
2.2	Leerinhouden geschiedenis	8
2.3	Leerinhouden staatsinrichting	11

1. Leerplan geschiedenis tweede fase havo/vwo

Het leerplan voor de tweede fase havo/vwo is conform het examenprogramma, dat gebaseerd is op de tien tijdvakken, nader gekarakteriseerd door 49 kenmerkende aspecten.

Het examenprogramma bestaat uit¹:

- Domein A: Historisch besef.
- Domein B: Oriëntatiekennis.
- Domein C: Thema's.
- Domein D: Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie.
- Domein E: Oriëntatie op studie en beroep.

1.1 Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op domein A, C en D, en:

- tenminste de domeinen en subdomeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

Het schoolexamen bestaat (tot een nader te bepalen datum) in ieder geval uit:

Havo

- Historisch besef (domein A).
- Oriëntatiekennis (domein B) (zie paragraaf 2.2).
- Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie (domein D).
- Oriëntatie op studie en beroep (domein E).

VWO

- Historisch besef (domein A).
- Oriëntatiekennis (domein B) (zie paragraaf 2.2).
- Vijf (C&M), respectievelijk vier (E&M) thema's naar keuze van de docent.
- Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie (domein D).
- Oriëntatie op studie en beroep (domein E).

¹ Tot een nader door de minister te bepalen datum heeft het centraal examen betrekking op de domeinen A en C. De CEVO stelt daartoe twee thema's vast en maakt de daarbij behorende specificatie bekend. Tot de bedoelde datum omvat het schoolexamen de domeinen A, B, C (alleen vwo, drie thema's voor het profiel cultuur en maatschappij, twee voor het profiel economie en maatschappij), D en E.

2. Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen A en B, dus op oriëntatiekennis en historische vaardigheden, maar tot een nader te bepalen datum bestaat het centraal examen uit twee thema's (domein C) en domein A (historische vaardigheden)².

2.1 Historische vaardigheden

1. De kandidaat kan:

- gebeurtenissen uit zijn eigen leven alsmede verschijnselen, gebeurtenissen en personen uit de geschiedenis met behulp van een tijdsbalk of een andere vorm van chronologische schematisering ordenen en daarbij de volgende aanduidingen van tijd en tijdsindeling gebruiken: jaren, eeuwen, tijdvakken, perioden en jaartellingen;
- met gebruik van voorbeelden uit de perioden- en tijdvakkenindeling van eindterm 2, de westers-christelijke jaartelling en een ander voorbeeld van een jaartelling of periodisering/*meerdere andere voorbeelden van jaartellingen of periodisering* uitleggen dat chronologische indelingen interpretatief van aard zijn en *(mede) afhangen van de standplaats die men inneemt en/of de vraag die men wil beantwoorden*.

2. De kandidaat kan de volgende tijdvakken met bijbehorende tijdsgrenzen in chronologische volgorde noemen en als referentiekader gebruiken:

- tijdvak 1: van jagers en boeren (- 3000 voor Christus) / Prehistorie;
- tijdvak 2: tijd van Grieken en Romeinen (3000 v.C.-500 n.C.) / Oudheid;
- tijdvak 3: tijd van monniken en ridders (500-1000) / vroege Middeleeuwen;
- tijdvak 4: tijd van steden en staten (1000-1500) / hoge en late Middeleeuwen;
- tijdvak 5: tijd van ontdekkers en hervormers (1500-1600) / Renaissancetijd / 16e eeuw;
- tijdvak 6: tijd van regenten en vorsten (1600-1700) / Gouden Eeuw / 17e eeuw;
- tijdvak 7: tijd van pruiken en revoluties (1700-1800) / eeuw van de Verlichting / 18e eeuw;
- tijdvak 8: tijd van burgers en stoommachines (1800-1900) / industrialisatietijd / 19e eeuw;
- tijdvak 9: tijd van de wereldoorlogen (1900-1950) / eerste helft 20e eeuw;
- tijdvak 10: tijd van televisie en computer (vanaf 1950) / tweede helft 20e eeuw.

² Tot een nader door de minister te bepalen datum heeft het centraal examen betrekking op de domeinen A en C. De CEVO stelt daartoe twee thema's vast en maakt de daarbij behorende specificatie bekend. Tot de bedoelde datum omvat het schoolexamen de domeinen A, B, C (alleen vwo, drie thema's voor het profiel cultuur en maatschappij, twee voor het profiel economie en maatschappij), D en E.

3. De kandidaat kan:
 - de tijdvakken van eindterm 2 plaatsen in de periodes Prehistorie, Oudheid, Middeleeuwen, Vroegmoderne Tijd en Moderne Tijd;
 - *uitleggen dat de indeling in perioden en tijdvakken een westers perspectief op de geschiedenis vertegenwoordigt en wat de beperkingen en bezwaren daarvan kunnen zijn.*
4. De kandidaat kan:
 - in historische processen de samenhang tussen veranderingen en continuïteit beschrijven;
 - de betekenis van historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen voor het heden aangeven;
 - *verschillende soorten historische verandering onderscheiden;*
 - *door het onderscheiden van continuïteiten van langere en kortere duur onderkennen hoe elementen afkomstig uit verschillende tijdvakken zich gelijktijdig in één tijdvak kunnen manifesteren (de gelijktijdigheid van het ongelijktijdige).*
5. De kandidaat kan:
 - een vraag en een *daarop aansluitende hypothese* formuleren;
 - voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren.
6. De kandidaat kan:
 - in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen;
 - onderscheid maken tussen verschillende soorten oorzaken.
7. De kandidaat kan bij het geven van oordelen over het verleden rekening houden met:
 - het onderscheid tussen feiten en meningen;
 - tijd- en plaatsgebondenheid van interpretaties en oordelen afkomstig van personen uit het verleden en afkomstig van hedendaagse personen, onder wie hij zelf;
 - de rol van waardepatronen in heden en verleden.
 - het ondersteunen van uitspraken met behulp van argumenten.

2.2 Leerinhouden geschiedenis

De **vetgedrukte** kenmerkende aspecten zijn aanvullingen op de kenmerkende aspecten uit de onderbouw. Tot een nader te bepalen datum heeft het centraal examen geen betrekking op de hieronder genoemde oriëntatiekennis, maar op twee thema's.

Oriëntatiekennis

De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken:

- de kenmerkende aspecten voor ieder tijdvak noemen;
- bij elk kenmerkend aspect van een tijdvak een passend voorbeeld geven van een gebeurtenis, ontwikkeling, verschijnsel of handeling dan wel gedachtegang van een persoon en dit voorbeeld gebruiken om het betreffende aspect te verduidelijken;

- uitleggen hoe kennis van het betreffende tijdvak de oriëntatie op de hedendaagse werkelijkheid beïnvloedt;
- *uitleggen dat de betekenis die aan tijdvakken wordt toegekend mede afhangt van de tijd, plaats en omstandigheden waarin mensen zich met het verleden bezighouden.*

Kenmerkende aspecten van de tien tijdvakken

tijdvak 1

1. De levenswijze van jagers-verzamelaars.
2. Het ontstaan van landbouw en landbouwsamenlevingen.
3. Het ontstaan van de eerste stedelijke gemeenschappen.

tijdvak 2

4. De ontwikkeling van wetenschappelijk denken en het denken over burgerschap en politiek in de Griekse stadstaat.
5. De klassieke vormentaal van de Grieks-Romeinse cultuur.
6. De groei van het Romeinse imperium waardoor de Grieks-Romeinse cultuur zich in Europa verspreidde.
7. De confrontatie tussen de Grieks-Romeinse cultuur en de Germaanse cultuur van Noordwest-Europa.
8. De ontwikkeling van het jodendom en het christendom als de eerste monotheïstische godsdiensten.

tijdvak 3

9. De verspreiding van het christendom in **geheel Europa**.
10. Het ontstaan en de verspreiding van de islam.
11. De vrijwel volledige vervanging in West-Europa van de agrarisch-urbane cultuur door een zelfvoorzienende agrarische cultuur, georganiseerd via hofstelsel en horigheid.
12. Het ontstaan van feodale verhoudingen in het bestuur.

tijdvak 4

13. De opkomst van handel en ambacht die de basis legde voor het herleven van een agrarisch-urbane samenleving.
14. De opkomst van de stedelijke burgerij en de toenemende zelfstandigheid van steden.
15. Het conflict in de christelijke wereld over de vraag of de wereldlijke dan wel de geestelijke macht het primaat behoorde te hebben.
16. **De expansie van de christelijke wereld naar buiten toe, onder andere in de vorm van de kruistochten.**
17. Het begin van staatsvorming en centralisatie.

tijdvak 5

18. Het begin van de Europese overzeese expansie.
19. Het veranderende mens- en wereldbeeld van de renaissance **en het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling.**
20. **De hernieuwde oriëntatie op het erfgoed van de klassieke Oudheid.**
21. De protestantse reformatie die splitsing van de christelijke kerk in West-Europa tot gevolg had.
22. Het conflict in de Nederlanden dat resulteerde in de stichting van een Nederlandse staat.

tijdvak 6

23. Het streven van vorsten naar absolute macht.
24. **De bijzondere plaats in staatkundig opzicht** en de bloei in economisch en cultureel opzicht van de Nederlandse Republiek.
25. Wereldwijde handelscontacten, handelskapitalisme en het begin van een wereldeconomie.
26. De wetenschappelijke revolutie.

tijdvak 7

27. Rationeel optimisme en 'verlicht denken' dat werd toegepast op alle terreinen van de samenleving: godsdienst, politiek, economie en sociale verhoudingen.
28. **Voortbestaan van het ancien regime met pogingen om het vorstelijk bestuur op eigentijdse verlichte wijze vorm te geven (verlicht absolutisme).**
29. Uitbouw van de Europese overheersing, met name in de vorm van plantagekoloniën en de daarmee verbonden trans-Atlantische slavenhandel, en de opkomst van het abolitionisme.
30. De democratische revoluties in westerse landen met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap.

tijdvak 8

31. De industriële revolutie die in de westerse wereld de basis legde voor een industriële samenleving.
32. **Discussies over de 'sociale kwestie'.**
33. De moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie.
34. **De opkomst van emancipatiebewegingen.**
35. **Voortschrijdende democratisering, met deelname van steeds meer mannen en vrouwen aan het politieke proces.**
36. De opkomst van politiek-maatschappelijke stromingen: **liberalisme**, **nationalisme**, **socialisme**, **confessionalisme** en **feminisme**.

tijdvak 9

37. **De rol van moderne propaganda- en communicatiemiddelen en vormen van massaorganisatie.**
38. Het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën communisme en fascisme / nationaalsocialisme.
39. De crisis van het wereldkapitalisme.
40. Het voeren van twee wereldoorlogen.
41. Racisme en discriminatie die leidden tot genocide, in het bijzonder op de joden.
42. De Duitse bezetting van Nederland.
43. **Verwoestingen op niet eerder vertoonde schaal door massavernietigingswapens en de betrokkenheid van de burgerbevolking bij oorlogvoering.**
44. **Vormen van verzet tegen het West-Europese imperialisme.**

tijdvak 10

45. De verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog.

46. De dekolonisatie die een eind maakte aan de westerse hegemonie in de wereld.
47. De eenwording van Europa.
- 48. De toenemende westerse welvaart die vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw aanleiding gaf tot ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen.**
49. De ontwikkeling van pluriforme en multiculturele samenlevingen.

Noot: De **vetgedrukte** kenmerkende aspecten zijn aanvullingen op de kenmerkende aspecten van de onderbouw havo/vwo.

2.3 Leerinhouden staatsinrichting

Het vak geschiedenis besteedt aandacht aan de wording van de parlementaire democratie en de rechtsstaat (domein D)

De kandidaat kan:

- verband leggen tussen het ontstaan van vrijheidsrechten en politieke rechten in bepaalde historische tijdvakken en kenmerkende aspecten van die tijdvakken;
- *belangrijke denkers noemen en hun opvattingen over de relatie tussen staat en onderdanen;*
- uitleggen onder invloed van welke factoren de rechtsstaat zich in Nederland heeft ontwikkeld en welke actoren erbij betrokken waren;
- uitleggen onder invloed van welke factoren de parlementaire democratie zich in Nederland heeft ontwikkeld sinds 1795;
- de ontstaansgeschiedenis van de belangrijkste politieke stromingen en partijen weergeven sinds 1848.

Noot:

Cursief is alleen vwo

